

7 Heb je recht op alles?

Mattias Van Robays

Deel voor de leerkracht

■ Algemene doelstellingen

In een samenleving heeft iedereen rechten en plichten. Maar tot waar reikt onze vrijheid? En waar ligt de grens tussen je eigen verantwoordelijkheid en de verantwoordelijkheid van de gemeenschap? In deze lessen wordt getracht de leerlingen te doen nadenken over de beperkingen die aan onze vrijheid gesteld worden en de manier waarop daarmee omgegaan kan worden. Deze lessenreeks is, mits kleine aanpassingen en door de juiste keuze van teksten, voor verschillende doelgroepen geschikt.

■ Achtergrondinformatie

Geraadpleegde boeken

- Onfray, M., *Antihandboek voor de filosofie*, Rotterdam, Lemniscaat, 2003, p.320
Dit eigenzinnige filosofieboek is geschreven voor leerlingen in het secundair onderwijs en bevat enkele goed bruikbare teksten geschreven door Onfray zelf, maar ook interessante tekstjes van filosofen. Voor dit hoofdstuk zijn de teksten over vrijheid, recht en geschiedenis interessant.
- Savater, F., *Goed samen leven*, Utrecht, Bijleveld, p.145-164.
Savater schreef twee boekjes voor zijn zoon. 'Goed samen leven' is daarvan het tweede en handelt over het samenleven van mensen en bijgevolg ook over politiek. Het bespreekt, op een voor leerlingen van het secundair onderwijs bevattelijke manier, de problemen die zich in dit kader stellen.

Geraadpleegde artikels

- De Sloover, S., *De slachtoffercultuur*, in *De Morgen*, 18 november 2004
In dit artikel wordt gesteld de rechten van de mens te ver zouden zijn doorgedreven waardoor de zelfverantwoordelijkheid van de mensen vervaagt. De rechten in de privésfeer worden uitgebreid en die in de publieke sfeer steeds meer beperkt. In dit artikel wordt omschreven hoe onze cultuur evolueert naar een slachtoffercultuur waarin iedereen begeleiding nodig zou hebben.
- Serneels, K., *Regels zijn er voor de anderen*, in *De Morgen*, 10 juni 2004
- Van Dijk, M., *Maak me gelukkig*, in *Filosofie Magazine* (2004), Nr. 5, p.30-33

Geraadpleegde sites

- De universele verklaring voor de rechten van de mens, terug te vinden op: www.unhchr.ch/udhr/lang/dut.htm
- De Belgische grondwet, terug te vinden op: www.senaat.be/doc/const_nl.html

Andere

'The Simpsons' (Seizoen 7, DVD 4: Much Apu about nothing)

Lessen

les 1 *Heb je recht op alles?*

■ Doelstellingen

De leerlingen:

- kunnen uitleggen welke beperkingen zich (al dan niet bewust) aan onze vrijheid opdringen
- kunnen de spanning tussen het van kracht zijn van een regel en de daadwerkelijke navolging ervan verwoorden en met een voorbeeld illustreren
- kunnen de gevolgen van een absolute vrijheid voor allen inschatten
- kunnen het vrijheidsprincipe van Mill toepassen op concrete situaties

■ Evaluatie

De oefeningen uit Lesverloop, 4. Begrip toetsen (p. 119) kan je gebruiken als evaluatie-instrument.

■ Lesverloop

1. Ervaren

Laat de leerlingen korte toneeltjes voorbereiden waarin ze een ring gebruiken die hen onzichtbaar maakt. De omstandigheden waarin ze deze ring gebruiken mogen ze zelf kiezen.

2. Waarnemen en overdenken

- Ga samen met de leerlingen na in hoeveel toneeltjes gedrag voorkomt dat bepaalde regels overtreedt. Stel vervolgens vragen aan de leerlingen over de gepastheid van dat gedrag. Waarom overtreden mensen regels als ze niet gezien worden? Door die ring krijg je de mogelijkheid om dat te doen, maar heb je daar recht op?
- Geef vervolgens vergelijkbare (realistischere) situaties zoals: stel dat je in een verlaten straat een portefeuille vindt, wat doe je daarmee? Neem je het geld eruit (hij had die portefeuille maar niet moeten verliezen) of niet? Heeft de eerlijke (?) vinder recht op dat geld? Zijn mensen in zo een situatie van 'keuzevrijheid' betrouwbaar?
- Leerlingen die beweren dat zij niets fout zouden doen (geld teruggeven, ring niet misbruiken) kan je vragen waarom ze dat zouden laten. Welke 'regels' houden hen tegen? Moraal? Wet? Als vrijheid beperkt mag worden, hoeveel vrijheid mag men je dan afnemen?

3. Begrip vormen

Je kan deze ervaring aan twee theorieën koppelen:

- Laat de leerlingen het verhaal 'de ring van Gyges' van Plato (zie deel voor de leerling) lezen.
- Het vrijheidsprincipe van John Stuart Mill (opgenomen in het deel voor de leerling) stelt dat je vrijheid daar beperkt wordt waar zij de vrijheid van anderen schaadt. Dit principe kan aangehaald worden wanneer de mate van vrijheidsbeperking aan bod komt.

4. Begrip toetsen

- Confronteer de leerlingen met gevallen waarin de vrijheid van de mensen aan banden wordt gelegd (bijvoorbeeld: snelheidsbeperkingen op de weg, verbod op het gebruik van drugs, stemplicht,...). Gaan ze akkoord met die beperkingen op basis van Mills vrijheidsprincipe of niet?
- Laat de leerlingen extra voorbeelden zoeken van gedrag dat geregeld zou moeten worden en laat ze hun mening voor de klas verdedigen.
- Laat de leerlingen een schematische voorstelling maken van hun vrijheid op dit moment (bijvoorbeeld door ze een wit blad te geven waarop centraal "ik ben vrij" staat. De leerlingen moeten vervolgens de zaken die hun vrijheid beperken aanduiden op dat blad door vlakken te maken die ze een andere kleur geven en waarin ze schrijven wat die vrijheidsbeperking inhoudt. Daarna kan je de discussie opstarten door de vraag te stellen welke vrijheden ze nu echt bezitten en welke niet. Welke rechten ze hebben en welke plichten? Daarna kan je het ook nog hebben over welke rechten ze zouden willen hebben.

■ Variant

- In plaats van toneeltjes kan je ook werken met een fotoverhaal of een film. Dat biedt hen extra mogelijkheden.
- Als de leerlingen over het vrijheidsprincipe een gesprek voeren, kan je hen ook vragen wat dit principe bij zo een gesprek betekent.

les 2 *Welke rechten hebben mensen?*

■ Doelstellingen

De leerlingen:

- kunnen voorbeelden geven van regels die hun vrijheid beperken maar die tegelijkertijd ook de vrijheid van allen verhogen
- kunnen een aantal redenen geven waarom regels in bepaalde gevallen nuttig zijn
- kunnen bepaalde waarden (zoals rechtvaardigheid en loyaliteit) verbinden met het opstellen van regels
- kunnen waarden achter regels ontdekken en redenen geven waarom bepaalde regels het samenleven kunnen bevorderen

■ Evaluatie

De oefening uit Lesverloop, 4. Begrip toetsen, p. 121 kan je gebruiken als evaluatie-instrument.

■ Lesverloop

1. Ervaren

Verdeel de leerlingen in kleine groepjes en geef ze een exemplaar van het schoolreglement. Laat ze in het reglement zoeken naar één regel waar ze (met zekerheid) mee akkoord gaan. Vraag hen ook om hun keuze voor die regel te beargumenteren. Als iedere groep daarmee klaar is laat je ze de regel voorstellen en verdedigen.

2. Waarnemen en overdenken

Tijdens iedere voordracht stel je de vraag: “Wat maakt van deze regel een betere regel dan andere regels?”. Laat hierbij ook de andere groepjes aan het woord. Je kan ze vragen om mee te zoeken naar argumenten of om advocaat van de duivel te spelen. Op deze manier verzamel je een heel aantal redenen die regels aanvaardbaar maken (die je aan bord kan brengen).

Als we regels aanvaarden, dan wil dat ook zeggen dat we afzien van bepaalde rechten. We hebben bijvoorbeeld niet meer het recht om iemand van zijn bezittingen te beroven. Welke beperkingen leggen de regels hier aan de leerlingen op?

3. Begrip vormen

- Je introduceert Thomas Hobbes, een filosoof die de mens erg wantrouwde en daarom de vrijheid erg wou beperken. Hij noemt in het fragment dat opgenomen is in het deel voor de leerlingen een aantal natuurwetten waaraan goede wetgeving zou moeten voldoen.
- Je kan hier ook verwijzen naar de mensenrechten. Onze wetten moeten overeenstemmen met deze rechten. Hieraan besteden we overigens de volgende les.

4. Begrip toetsen

Vraag aan de leerlingen of ze deze zin verder kunnen aanvullen (ze mogen daarbij het schoolreglement gebruiken): “Op deze school heb je geen recht om ...” en “Op deze school heb je recht op ...”.

■ Variant

Je kan als impulsmoment ook een mededeling aan de klas laten doen waarbij er een aantal nieuwe regels wordt voorgesteld die de leerlingen als beperkend zullen ervaren en die hen rechtstreeks aanbelangen. Bijvoorbeeld dat ze niet meer in korte broek naar school mogen komen of dat de lessen vanaf de volgende week vijf minuten langer zullen duren omdat er altijd veel tijd verloren wordt met het wisselen van lokaal. Wacht vervolgens de reacties wat af en speel erop in door de regels te verdedigen en een discussie uit te lokken. Vervolgens kunnen dezelfde thema's aan bod komen.

les 3 *Zijn anderen verantwoordelijk voor jouw geluk?*

■ Doelstellingen

De leerlingen:

- kunnen een beredeneerd standpunt innemen over de vraag of iemands geluk afhankelijk is van anderen of van henzelf
- kunnen het spanningsveld tussen vrijheid en verantwoordelijkheid duiden met voorbeelden
- kunnen de gevolgen die verbonden zijn aan het geven van rechten aan mensen uitleggen

■ Evaluatie

De oefeningen uit Lesverloop, 4. Begrip toetsen, p. 123 kan je gebruiken als evaluatie-instrument.

■ Lesverloop

1. Ervaren

Je begint met een stukje uit een aflevering van 'The Simpsons' (Seizoen 7, DVD 4: Much Apu about nothing). Deze aflevering start met een beer die door de straten van Springfield loopt. Mede door Homer wordt er daarom een speciale beerpatrouille opgericht die beren moet weghouden. Daardoor verhogen echter de belastingen waartegen het volk opnieuw in opstand komt. De burgemeester stelt vervolgens de illegale immigranten als de schuldigen voor, als zij weg zijn zal alles terug verbeteren. Lisa voelt zich daar wat ongelukkig bij en aan tafel vraagt ze Homer waarom hij daarvoor is. Hij antwoordt dat jongens zoals Bart de 'wil om te leren' hebben verloren omwille van de aanwezigheid van de illegalen. Tot daar laat je zien.

2. Waarnemen en overdenken

Stel de leerlingen hierover een aantal vragen:

- Wat vind je van de houding van Homer? (ondoordacht, onverantwoordelijk, oneerlijk, naïef, impulsief...)
- Wat vind je van het argument dat Homer gebruikt tegen de illegale immigranten (namelijk dat Bart daardoor de wil om te leren verloren heeft?)
- Wat was een betere oplossing voor het berenprobleem geweest? (niet zoveel patrouilles, een speciaal meldingspunt voor iemand die een beer ziet, ...)

-> Homer en de inwoners van de stad gaan ervan uit dat ze recht hebben op veiligheid (geen beren in de stad) en dat de politiek daarvoor verantwoordelijk is. Toch willen ze er niet voor betalen.

-> De schuld van de belastingsverhoging wordt door de burgemeester afgeschoven op de illegale immigranten. Zij worden zelfs nog voor veel meer dan dat beschuldigd: Barts onwil om te leren, ...

Geef hen vervolgens een overzicht van de rechten van de mens. Hoe ver gaan die rechten? Welke verantwoordelijkheid hebben overheden om die te realiseren? Wat moeten de mensen zelf doen om ze te realiseren?

Bijvoorbeeld: Artikel 24 van de Universele verklaring voor de rechten van de mens

“Een ieder heeft recht op rust en op eigen vrije tijd, met inbegrip van een redelijke beperking van de arbeidstijd, en op periodieke vakanties met behoud van loon.”

Kunnen we de volgende zaken verdedigen op basis van dit mensenrecht?

- Een gepensioneerde wordt tijdens zijn middagdutje gestoord door spelende kinderen op een speelplein in de buurt. Hij dient klacht in.
- Omdat ik vind dat mijn baas mij niet voldoende vakantie geeft meld ik mij een aantal dagen per jaar gewoon ziek.

3. Begrip vormen

Deze les kan gekoppeld worden aan volgende artikels:

- De Sloover, S., *De slachtoffercultuur*, In: *De Morgen EGO*, 18 november 2004
- Serneels, K., *Regels zijn er voor de anderen*, In: *De Morgen EGO*, 10 juni 2004
- Van Dijk, M., *Maak me gelukkig*, In: *Filosofie Magazine*, juni 2004, p.30-33

Lees de teksten van Kundera en Savater in het deel voor de leerling. Bespreek met de leerlingen de standpunten die daar worden ingenomen.

4. Begrip toetsen

Geef de leerlingen enkele voorbeelden van rechtzaken waarin mensen anderen verantwoordelijk stellen voor hun ongeluk of tekortkomingen.

Enkele voorbeelden:

- In de VS worden rechtzaken aangespannen tegen fastfoodketens door mensen die beweren niet te weten dat ze er zwaarlijvig van worden.
- In Menen wordt een speelplein tijdelijk gesloten omwille van klachten van de burens over overlast van de spelende kinderen.
- Op een sneeuwrijke winterdag gooien enkele kinderen met sneeuwballen naar elkaar. De burens bellen de politie wegens overlast.
- ...

De leerlingen kunnen hierover een beredeneerd standpunt innemen.

les 4 *Volg je bewust de regels?*

■ Doelstellingen

De leerlingen:

- kunnen de voor- en nadelen opsommen van iets in regels gieten
- kunnen het spanningsveld tussen geschreven regels en tradities of gewoontes verwoorden

■ Evaluatie

De oefeningen uit Lesverloop, 4. Begrip toetsen, p. 125. kan je gebruiken als evaluatie-instrument.

■ Lesverloop

1. Ervaren

Neem de leerlingen mee op een wandeling doorheen de schoolgebouwen.

Geef hen de opdracht om tijdens de wandeling goed rond te kijken en te zoeken naar voorbeelden van alle mogelijke manieren waarop de school (door architectuur of plaatsing van personen, ...) je vrijheid (van doen en laten, gaan en staan) beperkt.

Eenmaal terug in de klas laat je ze hier nog wat verder over nadenken en hun bevindingen individueel noteren. Laat hen bijkomend een lijstje maken van alles waartoe ze diezelfde dag al reeds ‘verplicht’ werden (op school).

2. Waarnemen en overdenken

- Je stelt de klas vervolgens een aantal vragen over hetgeen ze opgemerkt hebben (speelplaats in het midden waar de klassen op uitkijken, ramen naar de gang waardoor mensen de klassen kunnen inkijken, de directeur zit op een centrale plaats, als je binnenkomt moet je langs het secretariaat passeren, het schoolreglement, de lessenroosters, ...).
- Ondanks het feit dat de wandeling in stilte gebeurde, hebben de leerlingen waarschijnlijk toch gelijkaardige voorbeelden. Dat zal deels te wijten zijn aan het feit dat ze aan de manier waarop iemand iets observeert kunnen afleiden dat dit een mogelijk antwoord op de gegeven opdracht kan zijn. Zijn er leerlingen die iets opgemerkt hebben omdat anderen ernaar zaten te kijken?
- Vraag hen vervolgens ook eens naar de mate waarin zij aanvoelen dat hun vrijheid door al die maatregelen beperkt wordt (in de zin van, als de regels er niet waren, zou je dan nog op dezelfde manier handelen?) en in hoeverre ze zich daar al aan gestoord hebben.

3. Begrip vormen

- Het disciplineringsbegrip van Foucault uit het deel voor de leerlingen
- Artikel over “De cultuur van de angst” van Frank Furedi: Van Scharen, H., *‘Ik weiger in angst te leven’*, In: Knack, 29 maart 2006

Hierbij gebruik je best een theorie die probeert duidelijk te maken dat de mens zich niet altijd bewust is van de dwingende machten die op hem/haar inwerken. Eventueel kan hier ook verwezen worden naar experimenten uit de sociale psychologie rond gehoorzaamheid (zoals Asch en Milgram).

4. Begrip toetsen

Je kan de leerlingen hier met een fotocamera op pad sturen om in het straatbeeld iets te fotograferen dat bedoeld is om indruk te maken op de mensen, iets dat hen verplicht zich zuss of zo te gedragen (laat het wel iets origineels zijn). Als voorbeeld kan je verbodstekens geven.

Daarbij schrijven ze een uitleg. Waarom verplicht dit ons te gehoorzamen? Waarom gehoorzamen wij daaraan? Stellen mensen deze dingen in vraag? ...

■ Variant

Je kan ook wat experimenten uit de sociale psychologie gebruiken als impuls, zoals de experimenten over gehoorzaamheid van Milgram of Asch.

Deel voor de leerling**les 1 Heb je recht op alles?****Doe-opdracht**

Verzin samen met twee medeleerlingen een kort toneelstuk van een vijftal minuten. Er is slechts één inhoudelijke beperking: in het toneelstuk moet een ring voorkomen die de drager ervan onzichtbaar maakt.

Lees: De Ring van Gyges

“Gyges zou een herder zijn geweest, die in dienst was van de toenmalige heerser over Lydië. Toen nu eens, ten gevolge van hevige slagregens, een aardbeving de aarde deed opensplijten, ontstond er een kloof dichtbij de plek waar hij zijn kudde weidde. Verbaasd door dat gezicht, daalde Gyges in de kloof af. Daar zag hij, onder allerlei andere wondere dingen – zoals in alle sprookjes – ook een bronzen paard, helemaal hol, met vensters erin. Gyges boog zich door een van die vensters naar binnen en zag daar een lijk liggen, dat groter leek dan een gewoon mens. Het lijk had helemaal niets aan, behalve een gouden ring om de vinger. Gyges trok die ring af en ging weer naar buiten. Toen de herders hun gewone bijeenkomst hielden, om het maandelijks verslag over de kudde aan de koning uit te brengen, kwam ook Gyges ernaartoe, met zijn ring om. Terwijl hij daar zat, temidden van de anderen, draaide hij bij toeval de ringkas naar zich toe, naar de binnenzijde van zijn hand. Zo gauw als dit gebeurd was, werd hijzelf onzichtbaar voor de omzittenden, en ze begonnen over hem te praten alsof hij weg was. In zijn verbazing morrelde hij weer aan de ring, en draaide daarbij de kas naar buiten en op slag was hij weer zichtbaar. Toen hij dat merkte, wilde hij proberen of het wel de ring was, die deze kracht bezat, en ja, het kwam net zo uit: draaide hij de kas naar binnen, dan werd hij onzichtbaar; draaide hij haar naar buiten, dan werd hij zichtbaar. Zodra hij dat te weten was gekomen, wist hij gedaan te krijgen dat hij met de gezanten mee mocht, die naar de koning zouden gaan. Hij kwam in het paleis, verleidde de koningin, voerde samen met haar een aanslag uit tegen de koning, doodde hem en maakte zich zo meester van de regering. Stel je eens voor dat er twee zulke ringen zijn, en dat de rechtvaardige er een draagt en de onrechtvaardige de andere. Dan zou vermoedelijk niemand zo'n stalen karakter bezitten, dat hij binnen de grenzen van de rechtvaardigheid zou blijven. Niemand ook zou het klaarspelen om zijn handen van andermans goed af te houden en niet toe te grijpen. Hij heeft nu de kans om op de markt, zonder vrees, weg te gappen wat hij wil, om in huizen binnen te dringen en met iedere vrouw naar believen omgang te hebben, om ieder die hij maar wil te doden of uit de gevangenis te halen, kortom, om zich alles te permitteren, net als een god onder de mensen. In zo'n toestand zou zijn gedrag geen zier beter zijn dan dat van zijn collega: beide zouden ze in dezelfde richting uitgaan. Welnu, dat mag men toch wel een sterk bewijs noemen dat niemand uit vrije wil rechtvaardig is, maar alleen uit dwang, omdat men de

rechtvaardigheid niet als een goed op zichzelf beschouwt; want overal waar men zichzelf in staat acht onrecht te doen, doet men het.”

(Uit Plato, *Politeia*, II, 359d - 360c.)

Denkopdracht

Vind je het nodig om de absolute vrijheid van de mens in te perken?

Als je een deel van je vrijheid zou moeten opgeven, wat zou je dan zeker opgeven en wat zeker niet?

Lees: John Stuart Mill (1806-1873)

“Dit principe is, dat het enige oogmerk dat de mensheid het recht geeft om individueel of collectief in te grijpen in de vrijheid van handelen van een van hen, hun eigen bescherming is; en dat de enige reden waarom men rechtmatig macht kan uitoefenen over enig lid van een beschaafde samenleving, tegen zijn zin, de zorg is dat anderen geen schade wordt toegebracht.”

(Uit: Mill, J.S., *Over vrijheid*, vierde druk, Boom Meppel, Amsterdam, 1996, p.43-44)

“Het onvervreemdbaar recht van de samenleving om door voorzorgsmaatregelen misdaden af te weren, geeft duidelijk de grenzen aan van de stelling, dat men niet bij wijze van voorzorg of straf mag ingrijpen in wangedrag dat alleen de dader zelf betreft. Dronkenschap bijvoorbeeld is in normale omstandigheden geen goede reden om de justitie te laten ingrijpen; maar het lijkt me volkomen terecht dat iemand die is veroordeeld wegens geweldpleging onder invloed, speciale wettelijke voorwaarden krijgt opgelegd die alleen voor hem gelden; en dat hij gestraft mag worden als hij daarna weer dronken wordt aangetroffen, terwijl de straf die hij voor het vergrijp zou krijgen verzwaaard wordt, als hij in die toestand opnieuw een vergrijp heeft gepleegd. Iemand die in dronkenschap een gevaar voor anderen wordt, maakt zich schuldig aan een misdaad als hij zich bedrinkt.”

(Uit: Mill, J.S., *Over vrijheid*, vierde druk, Boom Meppel, Amsterdam, 1996, p.155-156)

Verwerkingsopdracht

Probeer het vrijheidsprincipe van Mill toe te passen op de personen in de volgende voorbeelden:

- Iemand die een andere man doodt na een uit de hand gelopen ruzie over een voetbalmatch.
- Iemand die van zodra hij/zij in een groep terecht komt, andere leden van die groep pest en uitstoot.
- Iemand die 's nachts om 1u door een rood licht wandelt (zonder dat er auto's in de buurt zijn).
- Iemand die na een feestje in besonken toestand nog naar huis rijdt gelukkig zonder iets of iemand te raken.

les 2 Welke rechten hebben mensen?

Zoekopdracht

- zoek in het schoolreglement een regel waarmee je akkoord gaat. Geef ook de redenen waarom je daarmee akkoord gaat.

Lees: Thomas Hobbes

“Uit het feit dat wij gelijke mogelijkheden hebben volgt dat wij gelijke hoop kunnen koesteren om onze doeleinden te verwezenlijken. Daarom worden twee mensen elkaars vijanden, als zij dezelfde zaak begeren waarvan zij niet beiden tegelijk kunnen genieten; en om hun doel te bereiken (in de eerste plaats hun lijfsbehoud, maar soms ook alleen hun genoegen) trachten zij elkaar te vernietigen of te onderwerpen. [...]

Het gevolg van dit wederzijds wantrouwen is dat er geen redelijker manier bestaat waarop iemand zich in veiligheid kan brengen dan door de ander een slag vóór te zijn; dat wil zeggen, door zich met geweld of list meester te maken van de persoon van zoveel mogelijk mensen, net zo lang tot hij geen andere macht meer ziet die groot genoeg is om hem in gevaar te brengen. Dit is niet meer dan zijn eigen lijfsbehoud vereist, en wordt algemeen toelaatbaar geacht. En omdat er mensen zijn die behagen scheppen in de aanblik van hun eigen macht als veroveraar, zodat zij daarmee verder gaan dan voor hun veiligheid nodig is, moeten anderen, die anders binnen bescheiden grenzen tevreden waren geweest, hun macht eveneens door agressie vergroten; als zij zich alleen bleven verdedigen zouden zij niet lang kunnen overleven. Daarom moet deze uitbreiding van iemands macht over anderen, als onmisbaar voor zijn lijfsbehoud, worden toegelaten. [...]

Alle dingen, die het gevolg zijn van een tijd van oorlog waarin iedereen ieders vijand is, doen zich daarom ook voor in een tijd waarin mensen zonder enige andere zekerheid leven dan die hun eigen kracht en vindingrijkheid kan verschaffen. In deze toestand is er geen plaats voor doelgerichte arbeid, want het is niet zeker dat deze resultaat zal hebben; er is dan ook geen landbouw, geen scheepvaart, en geen gebruik van goederen die over zee kunnen worden aangevoerd, geen architectuur; geen werktuigbouw, om dingen te verplaatsen en te verwijderen die veel kracht vergen; geen kennis van het aardoppervlak; geen tijdrekening; geen beeldende kunst; geen letterkunde; geen maatschappelijk leven; en, wat het ergste is, een voortdurende angst voor, en dreiging van een gewelddadige dood; het menselijk bestaan is er eenzaam, armoedig, afstotelijk, beestachtig en kort. [...] Uit zichzelf, zonder vrees voor een macht die ons dwingt ze na te leven, zijn de natuurwetten (zoals de rechtvaardigheid, de billijkheid, de bescheidenheid, de vergevingsgezindheid, en om kort te gaan, het handelen tegenover een ander zoals wij zelf behandeld zouden willen worden) immers in strijd met onze natuurlijke hartstochten, die ons aanzetten tot partijdigheid, hoogmoed, wraakzucht, en zo meer. En overeenkomsten zonder het zwaard zijn louter woorden, die elke kracht missen om iemand in veiligheid te brengen.”

(Uit: Hobbes, T., (2002), *Leviathan*, Amsterdam, Boom, p. 162-164; vertaling W.E. Krul)

De universele verklaring voor de rechten van de mens:

Terug te vinden op: www.unhchr.ch/udhr/lang/dut.htm

De Belgische grondwet:

Terug te vinden op: www.senaat.be/doc/const_nl.html

les 3 *Zijn de anderen verantwoordelijk voor jouw geluk?*

Lees: Milan Kundera

'Ik ken niet één politicus die niet tienmaal per dag de "strijd voor de mensenrechten" of "het schenden van de mensenrechten" aanhaalt. Maar aangezien de mensen in het Westen niet bedreigd worden door concentratiekampen en zeggen en schrijven kunnen wat ze willen, verloor de strijd voor de mensenrechten, naarmate hij aan populariteit won, hoe langer hoe meer aan inhoud, en werd ten slotte zo iets als een algemene houding van iedereen tegen alles, een soort energie die al het menselijke willen verandert in recht. De wereld werd een recht van de mens en alles werd een recht: verlangen naar liefde werd recht op liefde, verlangen naar rust werd recht op rust, verlangen naar vriendschap werd recht op vriendschap, verlangen naar geluk werd recht op geluk, het verlangen om hard te rijden werd het recht om hard te rijden, het verlangen om een boek uit te geven werd het recht om een boek uit te geven, het verlangen om 's nachts op een plein te schreeuwen werd het recht om 's nachts op een plein te schreeuwen.

Werklozen hebben het recht een delicatessenzaak te bezetten, dames in bontjassen hebben het recht om kaviaar te kopen, Brigitte heeft het recht haar auto op de stoep te parkeren en iedereen, werklozen, dames in bontjassen en Brigitte, maakt deel uit van hetzelfde leger strijders voor de rechten van de mens.'

(Uit: Kundera, M., *Onsterfelijkheid*, Ambo, Baarn, 1990, p.148-149)

Denkopdracht

- Wat vind je van het standpunt dat Kundera hier inneemt?

Lees: Fernando Savater

“[een moeilijkheid] is dat smaken verschillen en dat elk van ons door iets anders wordt verleid. Dat wil zeggen, men wil iedereen iets verbieden dat in feite maar voor één persoon een probleem is en bij hem of haar het klamme zweet doet uitbreken. Ik herinner me dat ik eens op de radio een interview hoorde met een mevrouw die niet zonder trots verklaarde dat ze “ludopaat” was, dat wil zeggen gokverslaafde. In haar geval ging het om verslaving aan fruitautomaten. De vrouw vertelde aan de interviewer over haar fascinatie voor de automaten in bars, voor het bedwelmende riedeltje, voor het spannende moment waarop bleek of ze de jackpot had gewonnen. Het goede mens draaide er al het geld van haar gezin door, sloot leningen, ja, ik geloof dat ze zelfs haar slipjes verkocht om maar met die vervloekte apparaten te kunnen spelen. En aan het einde van haar relaas riep ze met heilige verontwaardiging: “ze zouden die rottingen moeten verbieden!” De interviewer, die me niet bijster intelligent leek, stemde volmondig met haar in, terwijl hij simpel had moeten zeggen: “Mevrouw, u zou niet moeten spelen!” Veel mensen komen in bars waar dergelijke automaten staan en spelen niet of slechts een paar keer voor de lol. Maar die mevrouw eiste dat het voorwerp dat voor haar en voor andere dwazen zoals zij een probleem vormde meteen maar voor iedereen werd verboden. De schuld van alle ellende legde zij bij het jengelende ding met zijn bananen en appeltjes, niet bij haar eigen onverantwoorde obsessie. [...]” Verleidingen kun je, denk ik, niet bestrijden met verboden. Die versterken de verleidingen alleen maar en duperen bovendien de mensen die wel goed met hun vrijheid weten om te gaan en in staat zijn bepaalde zaken te gebruiken zonder ze te misbruiken. Er zullen altijd personen zijn die alles wat binnen hun bereik ligt (chemie, seks, politiek, religie, alcohol, drugs, wat dan ook) gebruiken om zichzelf te vernietigen [...]. Maar het enige dat men kan doen als we volwassen en geen repressieve samenleving willen, is vrije individuen leren zich te matigen en hun verstand te gebruiken. We gaan toch zeker ook niet over op uitsluitend laagbouw omdat er wel eens iemand toevallig van een flat is afgesprongen?”

(Uit: Savater, F., *Goed samen leven*, Erven J. Bijleveld: Utrecht, 1998, p.154-156 (176 pagina's))

Denkopdracht

- Vind je dat de gokverslaafde vrouw gelijk heeft of Fernando Savater? Verantwoord je keuze.

les 4 *Volg je bewust de regels?*

Lees: Michel Foucault

“[...] in iedere samenleving is het lichaam gevangen in een netwerk van machten die het onderwerpen aan dwang, aan plichten en verboden. De technieken van de achttiende eeuw bevatten echter een aantal nieuwe elementen. Allereerst de schaal waarop de controle wordt uitgeoefend: het lichaam wordt niet langer in zijn totaliteit, als geheel behandeld, als was het een onscheidbare eenheid, maar de delen worden afzonderlijk bewerkt; de controle oefent een subtiele dwang uit op het lichaam door zijn greep te vestigen op de mechanica zelf - op bewegingen, handelingen, houdingen en tempo: een onbegrensd gedifferentieerde macht over het actieve lichaam. Bovendien is het object van de controle nieuw: het gaat niet meer om de betekenende elementen van het gedrag of om de taal van het lichaam, maar om de economie, de effectiviteit van de bewegingen en hun interne organisatie; de dwang richt zich meer op de krachten dan op de tekens, en de enige ceremonie van werkelijk belang is de oefening. Ten slotte een nieuwe modaliteit van de controle: een ononderbroken, constante dwang, die meer over het verloop van de activiteit waakt dan over het resultaat, en die wordt uitgeoefend aan de hand van een nauwgezet gecodeerde parcellering van tijd, ruimte en bewegingen. Deze methoden, die de verichtingen van het lichaam aan een minutieuze controle onderwerpen, en die een constante beheersing waarborgen van zijn krachten door ze gehoorzaam en bruikbaar te maken - deze methoden kunnen we ‘disciplineren’ noemen.”

(Uit: Foucault, M., *Discipline, toezicht en straf*, Historische uitgeverij, Groningen, 2001, p.190-191)

Denkopdracht

- Denk je dat jij ook gedisciplineerd bent?

Lees: Erich Fromm: de angst voor vrijheid

“In de huidige wereld lijkt het of elk feit alleen nóg maar een feit is, en dat het enige dat ertoe doet, is of wij weinig of veel feiten kennen. De massamedia hebben in dit opzicht een rampzalig effect. Het bericht over het bombardement op een stad en de dood van honderden mensen wordt schaamteloos gevolgd of onderbroken door een reclame voor zeep of wijn. [...] Zo volgen opnamen van een modeshow naadloos op beelden van getorpedeerde schepen. Kranten melden ons de triviale gedachten of ontbijtgewoonten van een nieuwe tv-ster met dezelfde opmaak en ernst die ze gebruiken voor de berichtgeving over gebeurtenissen van wetenschappelijk of artistiek belang.

Door dit alles zijn we niet langer waarlijk verbonden met wat we zien of horen. Wij worden niet meer echt getroffen, onze gevoelens en ons kritisch oordeel worden belemmerd, en ten slotte krijgt onze houding ten opzichte van wat zich in de wereld afspeelt een vlak en onverschillig karakter. In naam van de ‘vrijheid’ verliest het leven zijn samenhang en bestaat nog slechts uit ontelbare kleine brokstukken die allemaal van de rest zijn gescheiden en als geheel zonder enige betekenis zijn. Met deze stukjes

wordt de individuele mens alleen gelaten, zoals een kind met een puzzel, maar het verschil is dat het kind weet wat een huis is en dus ook de delen van het huis kan herkennen in de stukjes waarmee het speelt, terwijl de volwassene niet de betekenis ziet van het geheel waarvan hij de stukjes in handen heeft. Hij is verward en bang, en blijft wezenloos naar zijn betekenisloze stukjes werkelijkheid staren.” [...] De moderne mens lijkt wellicht te veel wensen te hebben, en zijn enige probleem lijkt dat hij wel weet wat hij wil, maar het niet kan krijgen.

Onze gehele energie wordt opgebruikt om te verkrijgen wat wij begeren, en de meeste mensen komen nimmer tot de vraag naar de voorwaarde van deze activiteit, namelijk het kennen van hun echte behoeften. Ze houden geen moment op met begeren om na te denken in hoeverre de nagestreefde doelen ook inderdaad iets zijn wat zij zich wensen. Op school willen ze goede cijfers hebben, als volwassene willen ze steeds meer succes, steeds meer geld en steeds meer aanzien, een duurdere auto, uitgaan enzovoort.”

(Uit: Fromm, E., *De angst voor vrijheid*, Utrecht: Bijleveld, p.216-217)

Denkopdracht

- Is de veronderstelling dat de massamedia ons zo beïnvloeden dat we onze echte behoeften niet meer kennen, terecht?